

Les dones en l'espai públic: les diferents experiències del Nord i del Sud

IV Curs Intensiu Erasmus de Geografia i Gènere, Atenes, abril de 1994

Alba Caballé i Soledad Morales

Departament de Geografia. Universitat Autònoma de Barcelona
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Data de recepció: juny 1994

Resum

Durant els dies 13 a 21 d'abril de 1994 va tenir lloc a Atenes la quarta edició del Curs Intensiu Erasmus de Geografia i Gènere sota el títol: «La dona en l'espai públic: les experiències del Nord i del Sud». Una vegada més, el curs va servir per donar a conèixer els principals treballs que es realitzen des de diferents universitats europees sobre el tema, i va ser un lloc de trobada per a professors i, sobretot, estudiants, per als quals el curs va esdevenir un bon marc per iniciar-se i aprofundir no només en el contingut, sinó també en la discussió i pràctica d'investigació en geografia i gènere.

Paraules clau: Dona, espai públic, recerca, gènere.

Resumen. *Las mujeres en el espacio público: las diferentes experiencias del norte y el sur*

Durante los días 13 a 21 de abril de 1994 tuvo lugar en Atenas la cuarta edición del Curso Intensivo Erasmus de Geografía y Género bajo el tema «La mujer en el espacio público: las experiencias del Norte y del Sur». Una vez más, el curso sirvió para dar a conocer los principales trabajos que se realizan desde diferentes universidades europeas en relación a la temática, a la vez que fue un lugar de encuentro para profesores y, sobretodo, estudiantes, para los que el curso fue un buen marco para iniciarse y profundizar no sólo en el contenido, sino también en la discusión y práctica de la metodología de investigación en geografía y género.

Palabras clave: Mujer, espacio público, investigación, género.

Résumé. *Les femmes dans l'espace publique: les différentes expériences du nord et du sud*

Du 13 au 21 avril 1994, a eu lieu à Athènes, la quatrième édition du Cours Érasmus Intensif de Géographie et Genre, sur le thème: «La femme dans l'espace publique: Les expériences du nord et du sud». Une fois de plus, le cours a servi pour faire connaître les principaux travaux qui se réalisent dans différentes universités européennes sur ce sujet et a constitué un lieu de rencontre pour les professeurs et, surtout, les étudiants. Le cours est un cadre excellent pour qu'ils puissent s'initier et se perfectionner dans les contenus, mais aussi dans la discussion et la pratique de la méthodologie de recherche en Géographie et Genre.

Mots-clés: Femme, espace publique, recherche, genre.

Abstract. Women in public space: diferent experiences in north and south

From 13th. to 21st. april 1994, the fourth edition of the Erasmus intensive course on Geography and Gender was held in Athens, Greece. The general topic selected for the course was «Women in public spaces: the experiences of North and South». Once more, the course served as a forum for the main research lines undertaken by several European universities on gender issues, and of a meeting place for interest academics and students. For students, the course represented a good setting to begin and gain understanding on contents and research methodology in geography and gender.

Key words: Women, public space, research, gender.

Durant els dies 13 i 21 d'abril de 1994 se celebrà a Atenes el Curs Intensiu Erasmus de Geografia i Gènere, sota el títol «La dona en l'espai públic: les experiències del Nord i del Sud», organitzat pel Departament de Planificació Urbana i Territorial de la Universitat Tècnica Nacional d'Atenes (Grècia).

Aquest curs és el quart dels que s'han organitzat en el marc dels departaments que formen la xarxa Erasmus de Geografia i Gènere: Institut de Geografia Social de la Universitat d'Amsterdam¹ (Holanda), els departaments de Geografia de la Universitat de Durham i de la Universitat de Sheffield (Regne Unit), Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de Roskilde (Dinamarca) i el mateix Departament de Planificació Urbana i Territorial de la Universitat Tècnica Nacional d'Atenes.

Els objectius del curs pretenien la continuació del debat obert en les trobades anteriors² sobre la perspectiva de gènere en l'anàlisi i la comprensió de les estructures espacials i l'aprofundiment d'aquests aspectes dins el context del tema «dona i espai públic». Així doncs, les conferències tractaren qüestions ja apuntades en altres cursos, malgrat que amb èmfasis i enfocaments diferents: l'existència de mètodes i teories específics en la perspectiva de gènere; conceptes i categories utilitzats per definir i interpretar els estudis de gènere; definició i significat de l'espai públic (versus espai privat) en diferents contextos geogràfics i socials; accés i utilització de l'espai públic (segons classe, raça i regió), i desenvolupament d'investigacions, recerques i estratègies, tant des de la geografia com des del feminisme.

D'aquesta manera, el primer dia versà sobre aspectes històrics i geogràfics d'Atenes i Grècia, el segon girà al voltant de la metodologia, mentre que els següents tractaren temes específics sobre dona i espai públic: vida quotidiana, treball i lleure, política i vida pública, estratègies i educació.

Pel que fa als grups de treball, complementaris a les conferències matinals, tingueren lloc durant tres tardes i un matí en diferents llocs de la ciutat (tres places i un carrer), i es van realitzar observacions qualitatives i quantitatives sobre

1. Universitat coordinadora.

2. Universitat d'Amsterdam, 1990; Universitat de Durham, 1991; UAB-Barcelona, 1993. Per aquest últim, vegeu DAG núm. 24, 1994.

la utilització de l'espai públic per part d'homes i dones, així com la discussió dels temes tractats en les ponències i el dossier del curs.

La Dra. Dina Vaiou, coordinadora d'aquesta quarta edició, amb l'objectiu d'acostar els participants a la realitat social i cultural d'Atenes, inaugurarà el seminari resseguint històricament els processos principals del desenvolupament urbà d'Atenes i el paper d'aquesta com a capital d'un estat modern, emfasitzant en tres aspectes que hi estan relacionats: les polítiques del nou estat modern (segle XIX), el període d'entreguerres (amb l'arribada a la Grècia continental d'1,5 milions de refugiats) i en el desenvolupament espacial i econòmic particular d'Atenes. Seguidament resumí els diferents moviments socials i reivindicatius protagonitzats per dones a Grècia. Vaiou exposà el paral·lisme que hi ha hagut entre les diferents conjuntures i moments històrics i la participació de la dona en la vida pública. Segons ella, les trajectòries d'aquests moviments i altres de similars poden ajudar en la comprensió dels problemes actuals i en la formulació d'estratègies més satisfactòries.

El segon dia de curs s'articulà al voltant del tema que tractava sobre teories i metodologies. Les primeres a intervenir-hi van ser la Dra. Anastàsia Lada, de la Universitat de Tessalònica, la Dra. Nicky Gregson i Sarah Holloway (Universitat de Sheffield). Les seves exposicions constataren la importància de l'espai com l'àmbit on es reflecteixen els rols dels agents socials i les relacions de gènere. Totes tres proposaren que l'estudi de l'espai i les relacions socials s'han de tractar des de la perspectiva de la diversitat, deixant de banda les generalitzacions, revisant les categories d'anàlisi i adequant-les a la simbologia i els valors actuals. Continuada la sessió la Dra. Joos Droogleever, professora a la Universitat d'Amsterdam, qui després de realitzar una introducció comparativa entre dos mètodes qualitius sovint utilitzats en geografia feminista (l'entrevista i l'observació), constatà la validesa d'aquesta última com a eina per descobrir les relacions de gènere en el comportament públic de les persones, a través de l'estudi realitzat en un parc d'Amsterdam. L'última conferenciant del dia, la Dra. M. Dolors Garcia Ramon (Universitat Autònoma de Barcelona), en referència a una investigació feta a l'àrea costanera de Galícia, explicà la metodologia de l'entrevista en profunditat emprada i n'esbossà els resultats. Garcia Ramon ressaltà que, malgrat el protagonisme que la dona ha assolit a l'agricultura gallega, això no ha significat el seu accés a l'esfera pública. Al contrari: el fet d'ocupar-se en un sector cada vegada més marginal l'ha obligat a suportar la doble càrrega de la responsabilitat domèstica i la productiva.

En la tercera sessió dedicada a vida quotidiana, treball i oci, la Dra. Kirsten Simonsen, professora del Centre Universitari de Roskilde, posà a debat els models teòrics actuals que estudien la vida diària en àrees urbanes, realitzats i generalitzats des d'una sola dimensió, experiència o relació social (normalment de classe o gènere). Com a alternativa, la conferenciant proposà estudis que emfasitzessin la pluralitat i diversitat de diferents models de vida per a una contextualització més bona. Per la seva part, la Dra. Lia Karsten resumí els resultats d'un estudi realitzat a nou pubs d'Amsterdam, els quals els va caracteritzar des de la perspectiva del gènere segons el tipus de relacions que s'hi

produïxen, els usuaris i els comportaments. Seguidament, la Dra. Gemma Canoves (Universitat Autònoma de Barcelona) exposà les conclusions d'un estudi realitzat a Catalunya sobre famílies en què hi ha dones involucrades en activitats de turisme rural. Posà de relleu la versatilitat dels diferents membres (en especial de les dones) com a estratègia i base de l'economia familiar, així com l'ús de l'espai, tant del privat familiar com del públic. Per la seva banda, el Dr. Antoni F. Tulla, de la mateixa universitat, explicà com de l'estudi que s'ha realitzat a les explotacions familiars de l'Alt Pirineu en destaca la contribució de la dona en diverses tasques com a element clau de supervivència d'aquestes explotacions. La Dra. Brenda Hansen (Universitat de Roskilde) continuà la jornada parlant sobre les tendències del treball femení assalariat en les zones rurals de Dinamarca durant el segle XIX. Finalment, la Dra. Gina Porter, de la Universitat de Durham, explicà, a través del seu treball a Nigèria, els impactes antagònics d'una mateixa política nacional sobre dones de regions diferents.

Coincidint amb diumenge, el curs continuà amb la realització d'una excursió a l'àrea metropolitana d'Atenes, on es féu observar als participants el peculiar i característic creixement descontrolat —sovint il·legal— de la ciutat, la segregació de l'espai segons les classes socials i les relacions de contigüitat i interdependència entre el Pireu i Atenes.

El penúltim dia de conferències es va centrar en el tema de política i la vida pública. Les Dres. Zoe Chronaki, Zoe Geogidou i Maria Liapi exposaren la situació, promoció i participació actual de les dones en l'espai públic, la vida política i els sindicats a Grècia. Seguidament, B. Becalli, a través de les diferents experiències d'Itàlia i els EUA ressaltà la dificultat de reconciliació de les polítiques socials de la «diferència» i de la «igualtat». L'última conferència d'aquest dia va córrer a càrrec de la professora Janet Townsend (Universitat de Durham), qui, a través de la seva experiència a la selva tropical mexicana, parlà sobre la dificultat dels acadèmics per donar accés a les/els subjectes d'estudi a la vida pública.

La Dra. Janice Monk, de la Universitat d'Arizona, fou qui encetà l'últim dia de ponències, que es va dedicar a la recerca, ensenyament, polítiques i iniciatives. La conferenciant es qüestionà l'aplicació de la teoria postmodernista en la geografia del gènere. Segons ella, s'ha de donar importància al *lloc* com a modelador de les diferències entre les dones, explorar les vies mitjançant les quals aquestes es relacionen amb l'espai i treballar a múltiples escales, no només a nivell familiar o local. Per la seva banda, Ronald Mayerl, de la Comissió per la Igualtat d'Oportunitats de la CE, mostrà les conclusions d'un treball realitzat a departaments d'Arquitectura i Urbanisme de sis universitats de la CE, on s'intentà veure quin era el grau de participació i incidència de les dones en el disseny d'habitatges i espais urbans. La Dra. Christina Marouli, de la Universitat de Creta, dibuixà els resultats d'un estudi realitzat a tres àrees d'Atenes. Seguint un esquema comparatiu, la professora constatà com dones d'estatus social diferent pateixen problemes també diferents, que s'han intentat resoldre amb estratègies individuals i col·lectives: les últimes tendeixen a

alterar les estructures i la cultura de la societat, mentre que les primeres són solucions que les dones apliquen aïlladament. Uma Kotari, de la Universitat de Manchester, va ser l'última ponent del curs. La seva presentació s'emmarcà en les problemàtiques de representació de la diferència i la diversitat cultural. Segons la conferenciant, l'estudi d'altres cultures significa explicar i re-presentar des dels propis valors socials i ideològics (sovint en termes anglosaxons). Són distorsions que operen al servei del poder i contribueixen a donar suport a teories i pràctiques etnocentristes i masculistes, dominants actualment en els estudis del Tercer Món. Per contra, Kotari proposà la sensibilitat cultural i la reflexió.

A l'última jornada del curs els diversos grups de treball exposaren els resultats de les observacions i el treball de camp realitzats, així com la pròpia experiència, valoració i aportació a nivell personal del curs. Tots coincidiren a valorar positivament el bon ambient i grau de coneixença assolit entre els participants, així com l'estructura i enfocament de les sessions de treball on es *discuti i practica* principalment *l'observació* com a eina d'investigació.

Els diferents grups ressaltaren també especialment la valuosa ajuda i presència del contingut de moltes conferències en el transcurs de les sessions pràctiques. Aquestes no només serviren com a marc de referència per al desenvolupament de treball pràctic, sinó també per situar i contextualitzar els resultats obtinguts (una evident utilització i segregació de l'espai segons gènere) i posar de relleu les diferents pràctiques, aplicacions i estudis dels distints àmbits acadèmics. En aquest sentit, com en l'anterior trobada a Barcelona, la focalització en l'Europa mediterrània i meridional permeté evidenciar una clara, positiva i complementària diversitat d'experiències, recerques i interessos.